

Gönderim Tarihi: 12.04.2016 Kabul Tarihi: 29.06.2017

VUCÛHU'L-KUR'AN BAĞLAMINDA “RASÛL” KELİMESİNİN ANLAM ALANI

Zeynel Abidin AYDIN*

THE SEMANTIC FIELD OF RASUL IN TERMS OF WUJUH AL-QUR'AN

Öz

Ulûmu'l-Kur'ân'dan olan *vucûh*, kelimelerin çok anlamlılığıyla alakalıdır. Bir kelimenin bir ayette ifade ettiği anlam ile diğer ayetlerde ifade ettiği manalar zaman zaman farklılaşabilmektedir. Bu değişim ise ancak dile olan vukufiyetle anlaşılabilir.

Kur'ân-ı Kerim'de sıkça geçen ve temelde “*elçî*” manası verilen “*rasûl*” kelimesine Vucûhu'l-Kur'ân bağlamında bakıldığında onun Kur'ân'da “*haberci, peygamber, cinlerden bir peygamber, meleklerden bir elçi, Kur'ân/kutsal kitap*” gibi zengin bir anlam yelpazesi içerisinde kullanıldığı görülür. Bu manaların tespiti ise ancak ayetlerin bağlamından hareketle yapılabilmektedir.

Bu makale, “*Vucûhu'l-Kur'ân*” bağlamında Kur'ân'ın önemli kelimelerinden biri olan “*rasûl*” sözcüğünü analiz etmeyi ve Kur'ân'ın doğru anlaşılmasında kelimelerin dil içerisindeki zengin kullanımlarına dikkat çekmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Vucûh, Çok Anlamlılık, Rasûl, Elçi, Anlam Alanı.

Abstract

Wujuh which are from the Quranic studies is relevant to polysemy of words. The meaning of a word referring a mean in a verse and the mean of the same word in other verses sometimes could undergo a change. This kind of differentiation could be recognized only through having expert on the language.

Word of “Rasul” referred frequently in the Quran and essentially meant of “Messenger” as dealt with in terms of wucuh al-Quran is to be used in wide variety of meanings such as ‘messenger, prophet, jinn, angel, the Quran or holy book’. Determination of these meanings can only be succeeded in the context of the verses.

This article in terms of “Wujuh al-Quran is to aim to analyze “rasul” which is one of important conceptions of the Qur'an and underline the various meanings of words in the language in order to understand the Quran rightly.

Keywords: The Qur'an, Wujuh, Polysemy, Rasul, Messenger, Semantic Field.

*Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri (Tefsîr) Anabilim Dalı, e-posta: zeynelaydin@ibu.edu.tr.

1. Giriş

Vucûhu'l-Kur'ân, ayetlerinin anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkı sağlayan ve Ulûmu'l-Kur'ân şeklinde adlandırılan ilimler içerisinde bir bölümdür (Zerkeşi 1988: 33-44). Vucûh, yazılışı ve harekesi aynı olan bir kelimenin Kur'an'ın değişik yerlerinde muhtelif manalarda kullanılması olarak tarif edilmektedir¹ (Mukâtil 1994: 8; Dâmeğânî t.y. 22; Yahyâ b. Sellâm 2008: 28; Zerkeşi 1988: 1/134). Vucûh, kelimelerin çok anlamlılığıyla alakalıdır (Yahyâ b. Sellâm 2008: 28). Vucûhun bu anlamı, bu alanda yazılan eserlerin bazısının, “ماتفق لفظه واختلف معناه” şeklinde isimlendirilmesinde de kendini göstermiştir (Karagöz, 2008: 8). Bu açıdan bir kelimenin bir âyette ifade ettiği anlam ile diğer ayetlerde ifade ettiği manalar zaman zaman farklılaşabilmektedir (Cerrahoğlu 2015: 185; Albayrak 1998: 171). Örnek olarak “*tâğût*” kelimesinin *şeytan, put, kâhin, azgın, sihirbaz, Allah'a imana ve ibadete engel olan şey* anlamlarında kullanılmasını verebiliriz (Cerrahoğlu 2015: 185). Yine “*hudâ*” kelimesinin *beyan, İslam dini, iman, davet, kitap, Kur'ân, Tevrat, tevhid, peygamber, rehberlik* manalarında kullanılması bunun örneklerindedir (Mukâtil 1994: 89-95; Suyûtî, t.y.: 1/143).²

Vucûh bilgisi, tefsir ilminde oldukça önemlidir. Gerçek bir fakih olmak ve Kur'ân'ı doğru anlayabilmek için bu ilmin bilinmesi elzemdir. Bu ilim sahâbe devrinden itibaren tahsil edilmeye, yazının gelişmesiyle birlikte de tedvin ve telif edilmeye başlanmıştır. Bir taraftan Kur'ân ayetlerinde (örnek olarak bkz. Sâd, 38/29), diğer taraftan Hz. Peygamber'in sözlerinde, daha sonra da sahâbe ve tâbiînin öğretilerinde Kur'ân lafızlarının manalarının keşfedilmesi ve Kur'ân'ın doğru anlaşılması için çaba sarf edilmesi ısrarlı bir şekilde telkin edilmiştir. Bu bağlamda erken dönem müfessirlerinden Mukâtil b. Süleyman (Ö.150/767), *el-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ân* isimli eserinin başında sahâbî Ebû'd-Derdâ'dan “*Kişi, Kur'ân'ın pekçok vechini görmedikçe tam bir fakih olamaz.*”³ şeklinde mevkûf⁴ bir rivâyet nakletmektedir (Mukâtil 1994: 84). Bu rivâyetin, bir başka sahâbî Ebû Hureyre'den menkul olan ve Kur'ân lafızlarının manalarının araştırılmasını teşvik eden “*أعربوا القرآن والتمسوا*” (Yahyâ b. Sellâm 2008: 40) rivâyetiyle aynı muhtevayı paylaştığı

¹ الوجوه: الألفاظ المشتركة التي تستعمل في معان متعددة”

² Mukâtil b. Süleyman, eserinde “*hudâ*” kelimesinin on yedi ayrı anlamını vermiştir.

³ Rivâyetin şu şekilde iki versiyonu vardır: “*لا يفقه الرجل كل الفقه حتى يرى للقرآن وجوها*” “*لا يكون الرجل فقيها كل الفقه حتى يرى للقرآن وجوها كثيرة*”, “*كثيرة*”

⁴ Bu rivâyeti, İbn Sa'd, Tabakât'ında nakletmiştir, ancak rivâyet sahîh hadis kaynaklarında geçmemektedir. Zaten İbn Sa'd da rivâyeti sanki hadis olarak değil de Ebû'd-Derdâ'nın sözü olarak aktarmıştır. (Yahyâ b. Sellâm 2008: 40)

anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Hz. Ali'nin, İbn Abbas'ı Hariciler'e gönderdiğinde: *"Onlara git, onlarla tartış, ancak onlara Kur'an'dan delil getirme, çünkü onda vucûh vardır; sen onlara sünnetten delil getir."* (Avvâ 1998: 19)⁵ şeklindeki nasihati de vucûhu'l-Kur'an konusunun ne kadar hassas bir mevzu olduğunu ortaya koyması bakımından calib-i dikkattir (Mukâtil 1994: 85; Dâmeğânî t.y. 22).

Vucûhu'l-Kur'an türü eserler, erken dönemden itibaren kaleme alınmış olmaları hasebiyle Kur'an'ın anlaşılması açısından oldukça önemlidirler. Ancak bu eserlerden elimize ulaşanların sayısı bir elin parmaklarını geçmez (Kaya 2015: 926). Biz bunlardan başta Mukâtil b. Suleyman'ın (Ö.150/767) - el-Eşbâh ve'n-Nezâir'i olmak üzere Yahya b. Sellâm b. Ebî Sa'lebe'nin (Ö.200/815) et-Tesârif li Tefsîri'l-Kur'an Mimmâ İştêbeh Esmâuhû ve Tesarrefet Meânîhi isimli eserini, Hakîm et-Tirmizî'nin (Ö.320/932) Tahsîlu Nezâiri'l-Kur'an'ını, Ebû Hilâl el-Askerî'nin (Ö.400/1009) el-Vucûh ve'n-Nezâir'ini, İsmail b. Ahmed ed-Darîri'l-Hîrî'nin (Ö.430/1038) Vucûhu'l-Kur'âni'l-Kerim'ini ve Dâmeğânî'nin (Ö.478/1085) el-Vucûh ve'n-Nezari fi'l-Kur'âni'l-Kerim isimli eserini gözden geçirme imkânı bulduk. Rasûl kelimesinin anlamıyla ilgili olarak sadece Hîrî (Ö.430/1038)'nin Vucûhu'l-Kur'âni'l-Kerim adlı eserinde bilgilere rastladık. Hîrî bu eserde rasûl kelimesini tekil ve çoğul olarak iki ayrı başlık altında ele almakta ve müfredi olan rasûl ile ilgili on iki, çoğulu olan rusul ile ilgili de dokuz vecihten bahsetmektedir (Hîrî 1996: 153-155). Bu vecihleri analiz ettiğimizde bunların haberci, peygamber, Cebrâil ve melek şeklinde dört ayrı manayı muhtevi olduklarını görürüz. Biz çalışmamızda bu anlamlara cinlerden bir peygamber, vahiy/kutsal kitap ve müşterek kullanım olmak üzere üç ayrı vecih daha ilave etmekteyiz.

"Rasûl" ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmaları incelediğimizde bunların çoğunun Akaid-Kelam, İslam Hukuku, Hadis, Siyer ve Din Eğitimi gibi alanlarda kaleme alınmış olduklarına şahit oluruz. Tefsîr alanında yapılanlar rasûle itaat meselesi, rasûlün örnekliliği ve rasûlün mübeyyin oluşu gibi konulara odaklanmıştır. Bizim çalışmamız ise rasûl kelimesinin Kur'an'daki anlam alanı üzerine bina edilmiştir.

Çalışmamızda Hîrî'nin Vucûhu'l-Kur'âni'l-Kerim isimli eseri, tefsîrler, tefsîr usûlü kitapları ve erken dönem sözlüklerden İbn Fâris'in Mu'memi, Rağıp el-İsfehânî'nin Mufredâtı müracaat edeceğimiz temel kaynaklar olacaktır. Ayrıca "Rasûl" kavramıyla ilgili yazılmış olan makaleler içerisinden çalışmamızın muhtevasına katkı sağlayanları da unutmamamız gerekir.

⁵ "أذهب إليهم فخاصمهم ولا تحاجهم بالقرآن فإنه حمال ذو وجه، ولكن خاصمهم بالسنة"

2. “R-s-l” Kökünün Lugat Manası ve Muhtevası

R-s-l sulâsi kökü Arapça’da ‘yavaş, sakin, gevşek, ılımlı, mutedil’ gibi manalara gelmektedir. Araplar ‘Sakin ol! Ağır ol!’ manasında ‘عَلَى رَسَلِكَ’ ifadesini kullanırlar. Yavaş giden deveye de ‘نَاقَةٌ رَسَلَةٌ’ derler (İbn Fâris 1979: 2/392; Isfehânî 1998: 201).

R-s-l fiili sulâsiden mezîd bablara dönüştürüldüğünde manasında farklılaşmalar meydana gelmektedir. Örneğin if’âl/رسل kalıbına dönüştürüldüğünde ‘göndermek, sevk etmek, yollamak, uğurlamak, nakletmek, yayın yapmak’ gibi anlamlar kazanmakta (bkz. 25/Furkân, 48; 26/Şuarâ, 53); rasûl kelimesi ya da bir peygamber ismi ile birlikte kullanıldığında (bkz. 48/Feth, 28; 11/Hûd, 25, 96) ‘peygamber göndermek’ manasına gelmektedir (Isfehânî 1998: 202). Diğer taraftan mektuplaşmak, mesajlaşmak ve günümüzdeki elektronik yazışmalar için de bu kökün mufâ’ale ve tefâ’ul türevleri kullanılmaktadır. Risalet de aynı kökten türemekte ve “gönderim, sevkîyat, tezkere, mektup, tez, bilimsel inceleme, not, radyo yayını, mesaj, haber, peygamberlik” gibi manalara gelmektedir (Mutçalı 1995: 321).

R-s-l kökünden türemiş olan kelimeler Kur’ân-ı Kerim’de 513 defa geçmektedir. Bunlardan 330 tanesi rasûl kelimesinin tekil, ikil ve çoğul kullanımlarıdır. Bunların 233 tanesinde rasûl kelimesi tekil olarak, 1 tanesinde ikil olarak (Tâhâ, 20/47), 96 tanesinde de çoğul olarak geçmektedir. Diğer ifadelerin 10 tanesi risâlet/risâlât şeklinde, geriye kalanların tamamı da if’âl bâbindan mâzî-muzârî (ma’lûm-meçhûl), ism-i fâil ve ism-i mef’ûl kalıplarındadır. (Abdulbâkî 1984: 312-320; Önal 2013: 329-350).

Rasûl, iletilen söz/mesaj anlamına gelmekle birlikte daha yaygın olarak sözü ileteni ifade etmek için kullanılmakta ve Türkçe’ye ‘elçi’ olarak çevrilmektedir. Bu açıdan bakıldığında rasûl, hem vahyi inzal eden meleğin, hem mesajın kendisinin, hem de vahyin inzal edildiği peygamberin ortak adı olmakta (Durmuş 2008, : 49-72) ve zaman zaman üçlü manaya sahip müşterek bir lafız olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini literatürde ise ‘Allah’ın vahiy yoluyla öğrettiği bilgileri, O’nun emir ve nehiyelerini insanlara ulaştırıp ilâhî elçilik görevini yapan kişi’ (13/Ra’d, 40; Şûra, 42/48) anlamına gelmektedir (Yavuz 2007: XXXIII/279-285). Müfred bir kelime olmasına rağmen çoğul yerine kullanıldığı da olmuştur (26/Şuarâ, 16). Ayrıca çoğulu ‘رُسُلٌ - رُسُلٌ’ olarak gelmekte ve ‘رُسُلٌ’ kullanımı Kur’ân’da sıkça geçmektedir. Müzekker ve müennes için ortak bir kullanıma sahip olması ise bir diğer özelliğidir (Isfehânî 1998: 344).

3. Vucûh (Çok Anlamlılık) Bağlamında Kur'ân'da “Rasûl” Kelimesi

Rasûl kelimesinin en yaygın anlamının “elçi” olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Ancak, kelimenin vucûh/çok anlamlılık boyutunu göz önünde bulundurduğumuzda “rasûl” kelimesinin geçtiği ayetlerin tamamında kastedilen mananın her zaman aynı olmadığına şahit oluruz. Söz konusu cümlelerde maksat çoğunlukla peygamber olmakla birlikte (Yüceer 2007: 75) zaman zaman bu kelime ile insanlar arasında elçilik yapmakla görevli habercinin kastedildiğini de görürüz. Dahası rasûl kelimesi ile bazan cinlerden bir peygamber, bazan meleklerden bir elçi, bazan Cebrâîl, bazan vahiy (Kur'ân ya da diğer kutsal kitaplar), bazan da müşterek manalar (11/Hûd, 59; 25/Furkân, 37; 26/Şuarâ, 141) kastedilebilmektedir.

3.1. “Peygamber” Anlamındaki Kullanımı

Kur'ân-ı Kerim'de en yaygın olan kullanım budur. Yüzlerce âyette “rasûl” kelimesinin “peygamber” manasında kullanıldığına şahit oluruz. Bu kullanımların çoğunda “rasûl”den maksat Hz. Muhammed olmakla birlikte zaman zaman Hz. İsa (bkz. 3/Âl-i İmrân, 49; 5/Mâide, 11), Hz. Musa (bkz. 44/Duhân, 17) ve Hz. Nuh (bkz. 26/Şuarâ, 107) gibi diğer peygamberlerden biri de olabilmektedir (Hîrî 1996: 153). Zaten Vucûhu'l-Kur'ân yazarlarından Hîrî, eserinde rasûlün on iki vechini verirken bunlardan on tanesini peygamberlerden Muhammed, Yese, İsa, Musa-Hârun, Nuh, Lût, Salih, Şuayb ve Yûnus şeklinde ifade etmiştir (Hîrî 1996: 153-154). Rasûlün peygamber manasında kullanıldığı birkaç örneği şu şekilde sıralayabiliriz:

محمد رسول الله

Muhammed Allah'ın elçisidir. (48/Fetih, 29)

ما كان محمد أباً أحد من رجالكم ولكن رسول الله وخاتم النبيين

[Ey Müminler!] Muhammed bir diktatör değildir.⁶ O ancak Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. [Yani evlatlığı Zeyd'in boşamış olduğu hanımla evlenme konusundaki kararı kendisine ait diktatörce bir karar değildir ki bu konuda onu suçluyorsunuz. Bu konudaki karar Allah tarafından verilmiştir!]. (33/Ahzâb, 40)

فاتنياه فقولاً إنا رسولا ربك فأرسل معنا بني إسرائيل ولا تعذبهم

⁶ Ayetin bu bölümünün manasını verirken el-Hîrî'nin Vucûhu'l-Kur'âni'l-Kerim isimli eserinde ayetteki “ricâl” kelimesine vermiş olduğu “الباغي/istediğini yapan, haddi aşan, diktatör” manasını tercih ettik. Bkz. Hîrî, Vucûhu'l-Kur'âni'l-Kerim, s. 156.

Ey Musa ve Harun! Siz ona (Firavun'a) gidin ve deyin ki: "Biz sana Rabbinden gelen iki elçiyiz, artık İsrailoğulları'nı bizimle gönder, onları özgür bırak, eziyet etme onlara!"

(20/Tâhâ, 47)

Bu ayetlerde geçen "rasûl" kelimesi ile peygamberlerin kastedildiği izahıtan varestedir.

3.2. "Haberci/Ulak" Anlamındaki Kullanımı

Kur'ân-ı kerim'de sıkça geçen "rasûl" kelimesinin anlamlarından bir tanesi 'haberci'dir. Bu manaya sadece iki âyette şahit olmaktadır. Ancak bu ayetlerin bir tanesinde kelime rasûl formatında geçerken, diğerinde if'âl babından ism-i mef'ûl kalıbında kullanılmaktadır.⁷ Rasûl şeklinde kullanıldığı yer Hz. Yûsuf'un hükümdar/Firavun tarafından çağrılmasını aktaran şu ayettir:

فلما جاءه الرسول قال ارجع إلى ربك فاسأله ما بال النسوة اللاتي قطعن أبيهين

Hükümdarın adamı (elçi)⁸ Yusuf'u götürmek üzere geldiğinde Yusuf ona: "Sen efendine git, önce ona bir sor! Bir zamanlar ellerini kesip yaralayan o kadınların zoru neymiş?(O önce bu konuyu aydınlat.) dedi. (12/Yusuf, 50)

Görüldüğü gibi bu ayette geçen 'rasûl' kelimesinden maksat, hükümdarın görevlendirmiş olduğu habercidir.

3.3. "Cinlerden Bir Peygamber" Anlamındaki Kullanımı

"Cinlerden bir peygamber manasına gelen rasûl kullanımını iki kategoride mütalaa edebiliriz. Birincisi cin elçilerden direkt olarak bahseden ayetler, ikincisi ise dolaylı olarak bahseden ayetlerdir. Görebildiğimiz kadarıyla Kur'ân-ı Kerim'de cin elçilerden direkt olarak bahseden sadece bir âyet bulunmaktadır. O da insanlara ve cinlere birlikte hitap eden En'âm Suresi'nin 130. âyetidir. Bu âyet aynı zamanda müşterek kullanım örneklerindedir.

يا معشر الجن والإنس ألم ياتكم رسل منكم يقصون عليكم آياتي وينذرونكم لقاء يومكم هذا

(Allah o gün onlara şöyle seslenecek): "Ey kâfir cinler ve kâfir insanlar! Size içinizden, ayetlerimi anlatan ve sizi böyle bir günle

⁷ Bkz. 27/Neml, 35.

⁸ Bu elçinin Rayyân b. Velid olduğu rivâyet edilmiştir. Bkz. Hîrî, Vucûhu'l-Kur'âni'l-Kerim, s. 154.

karşılaşacağınıza dair uyarın peygamberler gelmedi mi?”(6/En’âm, 130)

Görüldüğü üzere bu ayette cinlere ve insanlara birlikte hitap edilmekte ve kendilerine gelen elçilerden bahsedilmektedir.

Cin elçilerden dolayı olarak bahseden ayetler ise biraz daha fazladır. Bu ayetleri bünyesinde “rasûl” kelimesi geçen ve geçmeyen şeklinde iki grupta mütalaa etmek mümkündür. Literal yapısı içerisinde rasûl/rusul kelimesi geçen âyetlerin bir örneği Zümer Suresi’ndeki şu cümledir:

وسيق الذين كفروا إلى جهنم زمرا حتى إذا جاؤها فتحت أبوابها وقال لهم خزنتها ألم يأتكم رسل منكم يتلون عليكم آيات ربكم وينذرونكم لقاء يومكم هذا

O gün küfürde direnenler bölük bölük cehenneme sevk edilecektir (Bkz. 11/Hûd, 119; 32/Secde, 13; 34/Sebe’, 40-41). Nihayet oraya vardıklarında cehennemın kapıları açılacak ve cehennemın bekçileri onlara: “Size, içinizden (hemsinslerinizden) Rabbinizin ayetlerini okuyan ve bu dehşetli günle karşılaşacağınıza dair uyarıda bulunan elçiler/peygamberler gelmedi mi?” diye soracaklar. (39/Zümer, 71)

3.4. “Melek Elçi” Anlamındaki Kullanımı

Melekler, yüce Allah’ın, hem bu dünyada hem de ahirette muhtelif işleri yapmakla görevlendirmiş olduğu güçlü varlıklardır (97/Kadr, 4). Meleklerin çeşitli vazifelerle görevlendirilmiş olması, onların tamamının elçi olduğu anlamına gelmemektedir. Zira Yüce Allah meleklerden de elçiler seçtiğini ifade etmektedir (22/Hac, 75). Meleklerin elçiliğinden bahseden bir âyet şöyledir:

الحمد لله فاطر السموات والأرض جاعل الملكة رسلا أولى أجنحة مثني وثلاث ورباع

Hamd (bütün övgüler), gökleri ve yeri yaratıp birbirinden ayıran; ikişer, üçer, dörder... kanatlı melekleri elçiler yapan Allah’a mahsustur. (35/Fâtır, 1)

Bu âyet, her şeyden önce meleklerin emre âmâde varlıklar olarak yaratıldığını ve Allah’ın onlardan elçiler seçtiğini ortaya koymaktadır. Ancak melekler çok farklı görevleri deruhte etmek üzere seçilmektedirler. Biz makalemizde rasûl kelimesinin anlam alanı bağlamında bunlardan birkaç tanesine temas etmekle yetineceğiz.

3.4.1. “Cebrâîl” Anlamındaki Kullanımı

İbrânice ve Keldânice’de “*Tanrı’nın güçlü neferi*” manasına gelen Cebrâîl,⁹ ilahî emirleri peygamberlere ulaştıran vahiy meleğinin adıdır. Cebrâîl’in görevi Allah ile peygamberleri arasında elçilik yapmaktır (İbn Kesîr t.y. 1/238). Bu melek Kur’ân-ı Kerim’de değişik isimlerle¹⁰ anılmıştır (Karaman vd. 2007: 1/161). Bunlardan konumuzla alakalı olan rasûl kullanımının bazı örnekleri şu şekildedir:

قال إنما أنا رسول ربك لأهب لك غلاما زكيا

Cebraail ona, “(Korkmana gerek yok) ben sana tertemiz bir çocuk bağışlamak üzere Rabbin tarafından gönderilmiş bir elçiyim” dedi. (19/Meryem, 19)

Müfessirlerin çoğunluğu, surenin 17. âyetindeki “*ruh*” ve bu âyetindeki “*rasûl*” kelimesi ile Cebrâîl’in kastedildiği görüşündedirler (Karaman vd. 2007: 3/596).

إنه لقول رسول كريم

Bu Kur’ân yüce bir elçinin (Allah’tan getirdiği) sözüdür. (81/Tekvîr, 19)

Bu ayetteki “*rasûl*” kelimesi ile Cebrâîl’in kastedildiği ortadadır (Öztürk 2011: 832; Sofuoğlu, Şener ve Yıldırım 2014: 585). Diğer taraftan âyette, Kur’ân’ın Cebrâîl’in sözü olduğuna da işaret edilmektedir. Bu doğrudur, ancak bu sözü Cebrâîl kendi iradesiyle değil, Allah’ın iradesiyle peygambere vahyettirmektedir (Beşer 2005: 59). Bunun böyle olduğunu Kur’ân’ın diğer ayetlerinde de açıkça görmekteyiz (örnek olarak bkz. 16/Nahl, 102). Yine Bakara Suresi’nin 97. âyetinde geçen “*قل من كان عدوا*”

⁹ Cebrâîl, İbrânice ve Süryânice “*جبر*”/kuvvet ve “*إيل*”/Allah kelimelerinin birleşmesinden oluşmuş, Arapça’ya “*قوة الله*” şeklinde çevrilebilen mürekkep bir kelimedir. Arapça’ya “*عبد الله*” şeklinde çevrilebileceğini söyleyenler de olmuştur. Muhammed Abduh-Muhammed Reşid Rıza, Tefsîru’l-Menâr, I/393.

¹⁰ Cibrîl, Rûh, Rûhulkudus, Rûhulemîn, Rasûl ve Melâike. “Melâike” kelimesi çoğul olmakla birlikte bazan tekil olan Cebrâîl için de kullanılmaktadır. Bkz. 3/Âl-i İmrân, 39, 42, 45. Abdülkadir Şener-Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım, Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli, s. 54 (3/Âl-i İmrân, 39. âyetin dip notu). Meryem Suresi’nde Hz. Meryem’e çocuk müjdesini getiren varlık Ruh olarak ifade edilmiştir ki bu müfessirlerin çoğunluğu tarafından Cebrâîl olarak yorumlanmıştır. Melâike’nin Cebrâîl anlamında kullanıldığına dair bir başka örnek için bkz. 16/Nahl, 2. Ayrıca Kasas Suresi’nin 20. âyetinde geçen “*racul*” kelimesi, kimi müfessirler tarafından Cebrâîl olarak da yorumlanmıştır (Sa’âlibî 1984: 160). Bu durumda Kur’ân-ı Kerim’de Cebrâîl manasında kullanılan kelimelerin sayısı yedi olmaktadır.

بإذن الله “لجبريل فإنه نزله على قلبك بإذن الله” ifadesi bunun delillerindedir. Ayetteki “بإذن الله” ifadesi, Cebrâîl’in bu işi, kendiliğinden değil; Allah’ın bilgisi, emri ve onayı ile yaptığını ortaya koymaktadır (Taberî 1999: 1/480; İbn Kesîr t.y. I/238).

وما كان لبشر أن يكلمه الله إلا وحيا أو من وراء حجاب أو يرسل رسولا فيوحى إليه ما يشاء

*Allah bir insanla ya doğrudan vahyederek, ya bir perde arkasından, ya da dilediği şeyi vahyetmek üzere bir **elçi melek** göndererek konuşur. (42/Şûrâ, 51)*

Peygamberlerin çoğuna, bu arada Hz. Muhammed’e gelen vahiylerin sadece “**elçi melek**” vasıtasıyla olduğu görüşünü (Albayrak 1998: 24) dikkate aldığımızda buradaki “rasûl”ün de Cebrâîl olduğu anlaşılmaktadır.

3.4.2. “Azrâîl ve Yardımcıları” Anlamındaki Kullanımı

Ölüm meleği (32/Secde, 11) olarak bilinen Azrâîl, Kur’ân-ı Kerim’de bazan rasûl kelimesi ile ifade edilmektedir. Hatta bu ayetlerde sözcük çoğul olarak kullanılmakta ve sadece Azrâîl’i değil yardımcılarını da kapsayacak şekilde yer almaktadır. Aşağıdaki âyet bunun örneklerindedir:

حتى إذا جاء أحدكم الموت توفته رسلنا وهم لا يفرطون

*Nihayet sizden birinizin ölüm zamanı gelince, **elçilerimiz/ölüm meleklerimiz** onun canını zamanında ve kusursuz bir şekilde alırlar. (6/En’âm, 61)*

Bu âyette rusul tabiri kullanılması hasebiyle insanların canını alma konusunda Azrâîl ile birlikte yardımcılarının da görevli olduğu müfessirlerin çoğunluğu tarafından ifade edilmiştir (Karaman vd. 2007: 2/417).

3.4.3. “Kirâmen Kâtibîn” Anlamındaki Kullanımı

Elçilik görevi yapan meleklerin bir grubu da, insanların ve cinlerin amellerini kaydetmeye memur yazıcılarıdır. Bir surede kirâmen kâtibîn (82/İnfîtâr, 11) şeklinde ifade edilen bu elçiler aşağıdaki örnekte olduğu gibi bazan rasûl kelimesi ile de dile getirilmişlerdir.

بلى ورسلنا لديهم يكتبون

Yoksa onlar, içlerinden geçenleri ve kendi aralarında yaptıkları gizli konuşmaları işitmediğimizi mi zannediyorlar. Yoo! Biz her şeyi bilir ve

her şeyi iştiririz. Çünkü yanlarındaki elçilerimiz/yazıcı meleklerimiz her şeyi bir bir kaydetmektedirler. (43/Zuhruf, 80)

3.4.4. “Azap Melekleri” Anlamındaki Kullanımı

Tarihteki pek çok toplum, yaratılış gayelerine aykırı hareket etmeleri sebebiyle Allah tarafından cezalandırılmıştır. Bunun örnekleri Kur’ân-ı Kerim’de oldukça fazladır. Bir örnek Lût Peygamber’in kavmidir.

قالوا يا لوط إنا نرسل ريك لن يصلوا إليك فأسر بأهلك بقطع من الليل ولا يلتفت منكم أحد إلا أمر أنك إنه مصيبها ما أصابهم إن موعدهم الصبح أليس الصبح بقريب

Bunun üzerine misafir melekler şöyle dediler: Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Korkma! Onlar sana asla zarar veremeyeceklerdir. Sen geceleyin aile fertlerinle birlikte çık git ve sizden hiç kimse geride kalmayın, ama karın hariç. Çünkü sapık kavminin başına gelecek olan azap, onun da başına gelecektir. Onların helak zamanı sabah vaktidir. Zaten sabah da çok yakın değil mi? (11/Hûd, 81)

Meleklerle ilgili bütün bu ayetlerde geçen “*rasûl/rusul*” ifadeleri ile elçilik yapmak üzere görevlendirilmiş melâikenin kastedildiği ortadadır. Ancak buradaki elçilik görevi, vahiy meleği ile peygamber arasında olduğu gibi Allah’tan aldığı bilgiyi karşı tarafa transfer etme şeklinde değil, kendisine verilen görevi yerine getirme şeklindedir.

3.5. “Vahiy/Kutsal Kitap” Anlamındaki Kullanımı

Kur’ân-ı Kerim’de “*rasûl*” kelimesi “*vahiy/kutsal kitap*” manasında da kullanılmaktadır. Bu cümlelerde sözcük bazan daha önceki kutsal kitaplardan birini veya birkaçını ifade ederken bazan da son vahiy Kur’ân-ı Kerim’i ifade edebilmektedir.

3.5.1. “Tevrat ve İncil” Anlamındaki Kullanımı

Rasûl kelimesinin Yahudiler’in ve Hıristiyanlar’ın kutsal kitaplarını ifade etmek için kullanıldığı âyet görebildiğimiz kadarıyla Zuhruf Suresi’ndeki şu cümledir:

واسأل من أرسلنا من قبلك من رسلنا أبعثنا من دون الرحمن آلهة يعبدون

Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor: Rahman’dan başka ibadet edilecek ilahlar var etmiş miyiz? (43/Zuhruf, 45)

Bu âyette geçen “*rasûl*” kelimesinin anlamı hakkında müfessirler farklı görüşler serdetmişlerdir. Bunlardan bir tanesi “*önceki kutsal kitaplar/Tevrat ve İncil*” manasıdır. Bizim tercih ettiğimiz mana da budur. Zira Hz. Peygamber’in kendinden önceki peygamberlere direkt olarak

sorma imkânı bulunmadığına göre, ayetteki mana bu olmalıdır (Taberî 1999: 11/193; Neseî 1984: 4/120).

Bir diğer anlam ise “*kendilerine kitap gönderilmiş topluluklar*” manasıdır (Karaman vd. 2007: 4/779). Bu anlam da aslında bizim tercih ettiğimiz manayı desteklemektedir. Kur’ân’ın tamamı gözden geçirildiğinde, Hz. Peygamber’e yönelik “*Senden öncekilere gönderdiğimiz kitapları okuyanlara sor.*” (10/Yûnus, 94), “*İsrailoğullarına sor.*” (2/Bakara, 211; 17/İsrâ, 101), “*Kitap Ehli’nin bilginlerine sor.*” (21/Enbiyâ, 7; ayrıca bkz. 26/Şuarâ, 197) şeklindeki hitaplar dikkat çekmektedir. Bu durumda Hz. Peygamber kutsal kitaplara danışırken, onların dilini bilen ve onları okuyanlara müracaat edeceği için ayetteki “*rusul*” tabiri ile her ne kadar kutsal kitapların kendileri kastedilmiş olsa da aslında muhataplar onları okuyanlardır. Zaten Abdullah b. Mesud’un kırâatında bu ayetin “*وَاسْأَلِ الَّذِينَ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ رَسُولًا*” “*Senden önce elçiler gönderdiğimiz topluluklara sor*” şeklinde olduğu da aktarılmaktadır (Taberî 1999: 11/192). Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken bir incelik vardır. O da kendilerine sorulacak olan bu muhatapların, sorunun cevabını neye göre verecekleridir. Ehl-i Kitap bilginleri, sorunun cevabını bizzat kutsal kitabın aslına müracaat etmek suretiyle vereceği için ayetteki murad “*kutsal kitaplar*” olacaktır.

Üçüncü bir anlam ise burada kastedilenlerin direkt “*peygamberler*” olduğu şeklindedir. Bunu, Taberî ve Kurtubî tefsirlerinde nakletmişlerdir. Onlara göre bu sorma işlemi, İsrâ Gecesi’nde Hz. Muhammed’in diğer peygamberlerle görüşmesi esnasında gerçekleşmiştir (Taberî 1999: 11/192; Kurtubî 2006: 25/54). Ancak kanaatimizce bu zayıf bir yaklaşımdır.

3.5.2. “Kur’ân” Anlamındaki Kullanımı

Bu kullanımı Kur’ân’da birkaç ayette görmekteyiz. Mâide Suresi’nin 15. âyeti bunlardan bir tanesidir.

يا أهل الكتاب قد جاءكم رسولنا بين لكم كثيرا مما كنتم تخفون من الكتاب ويعفو عن كثير قد جاءكم من الله نور وكتاب مبين

*Ey Kitap Ehli! İşte size şimdi **elçimiz/kitabımız** geldi ve o size Tevrat’ta ve İncil’de bulunduğu halde gizlediğiniz birçok bilgiyi açıklamakta, bir kısmının da üzerinde durmamaktadır. Şunu iyi bilin ki, artık Allah’tan size yolunuzu aydınlatacak bir ışıık ve apaçık bir Kitap gelmiştir.*

Bu ayetteki “*rasûl*” kelimesi “*Kur’ân*” manasındadır. Bunu ayetteki “*بين*” ve “*يعفو*” fiillerini nefis-i mütekellim mealğayr kalıbından “*نبين*” ve “*نعفو*” şeklinde okuyan kırâatlardan da anlamaktayız. Ayrıca âyetin

devamındaki “Allah’tan size yolunuzu aydınlatacak bir ışık ve apaçık bir Kitap gelmiştir.” şeklindeki cümle de bu anlamı teyid eden ikinci bir delildir (Mâturîdî 2004: 2/24; Zamahşerî, t.y. 1/431).

Diğer taraftan bu surenin 19. âyetinde geçen “rasûl” kelimesi ile Hz. Peygamberin kastedildiği ise izahtan varestedir (Öztürk 2011: 149; Sofuoğlu, Şener ve Yıldırım 2014: 585).

Başka bir örnek Zuhruf Suresi’nin 29. âyetidir:

بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءِ وَأَبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ¹¹

Yine de Ben bu müşrikleri ve atalarını hak ve hakikatlerle dolu, doğru ile yanlış ayırt edici bir elçi/kitap gelinceye kadar dünya nimetlerinden faydalandırdım.

Ayeti dikkatlice incelediğimizde “الحق ورسول مبين” ifadeleri ile iki ayrı şeyin değil tek bir şeyin kastedildiğini anlarız ki o da Kur’ân’dır, aradaki vâv harfî ise vâv-ı atf-ı tefsîrîdir. Mananın bu şekilde olduğunu destekleyen ikinci bir huccet de “الحق” kelimesinin ayetin devamında hem müstakil olarak bulunması¹² hem de Kur’ân manasında kullanılmış olmasıdır (bir başka örnek için bkz. 34/Sebe’, 43).

3.6. Birden Fazla Anlamı İfade Edecek Şekildeki Kullanımı

Rasûl kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’de zengin bir anlam yelpazesi içerisinde kullanıldığını daha önce ifade etmiştik. Zaman zaman aynı ayette bu manalardan birkaç tanesinin birlikte kastedilebilmesi mümkün olabilmektedir. Mesela aşağıdaki ayette yer alan rasûl kelimesi ile hem peygamberin hem de kutsal kitabın/vahiy kastedilmiş olması mümkün gözükmektedir.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

Hani Allah peygamberleri vasıtasıyla İsrailoğulları’ndan, “Size kitap ve hikmet verdikten sonra, elinizdeki Tevrat’ı tasdik etmek üzere daha sonra gelecek olan elçiye inanacağınıza ve ona yardım edeceğinize” dair söz almıştı. Sonra da onlara “Size yüklediğim ağır sorumluluğu kabul edip üstlendiniz mi” diye sormuş, onlar da “Evet Rabbimiz kabul ettik” diye

¹¹ “قرآن مبين”, “كتاب مبين”, ifadeleri Kur’ân için sıkça kullanılmaktadır. Örnek olarak bkz. 36/Yâsîn, 69; 28/Kasas, 2.

¹² ولما جاءهم الحق قالوا هذا سحر وإنا به كافرون

cevap vermişlerdi. Bunun üzerine Allah, “Öyleyse buna şahit olun, bizzat Ben de sizinle birlikte şahidim” demişti. (3/Âl-i İmrân, 81)

Bu âyette “kendisinden söz alınanların” kimler olduğu konusunda “peygamberler” ve “ümmeleler” şeklinde iki farklı yaklaşım vardır. Âyeti, İsrailoğulları nazarında değerlendirip maksadın da peygamberler olduğunu düşündüğümüzde, onun peş peşe gelen peygamberlerin birbirlerini tasdik etmeleri gerektiğini vurguladığını görürüz. Örneğin Harun peygamber, Musa peygamberden sonra görevlendirilmiş ve onu tasdik ederek onunla birlikte aynı anda görev yapmıştır (20/Tâhâ, 29-36; 28/Kasas, 34-35). Musa peygamber de Allah’tan kendisine destek olarak istemiş olduğu kardeşi¹³ Harun’un (20/Tâhâ, 29-36; 28/Kasas, 34-35) peygamberliğini kıskanmamıştır. Sonraki İsrailoğulları peygamberleri de kendilerinden önce görevlendirilmiş olan peygamberleri onaylamak suretiyle Allah ile yapmış oldukları misakın¹⁴ gereğini yerine getirmişlerdir. Son peygamber Hz. Muhammed de aynı şekilde kendisinden önce görevlendirilmiş olan bütün peygamberleri tasdik ederek (37/Sâffât, 37) bu ahde sadık kaldığını ortaya koymuştur.

Diğer taraftan âyette yer alan “tasdik” in vurgusuna baktığımız zaman, bunun önceki peygamberlerden sonraki peygamberlere yönelik olduğunu anlarız. Bu durumda şayet bu peygamberler Musa-Harun örneğinde olduğu gibi aynı anda görev yapmışlarsa bir problem yoktur. Ancak biri öldükten sonra diğeri görevlendirilmişse, önceki peygamberin sonraki peygamberi tasdik etme durumu söz konusu olamayacağından¹⁵ bu durumda ayetten maksadın peygamberler değil, “ümmeleleri” olduğu anlaşılacaktır. ‘Rasûl’ün Nebîlere değil, ümmetlere geliyor olması da bu düşüncüyü teyid etmektedir (Râzî 1981: 8/131). Zaten Allah, Kur’ân’da ümmetlerden (İsrailoğulları) almış olduğu misaklardan da bahsetmiştir (Örnek olarak bkz. 2/Bakara, 83; 3/Âl-i İmrân, 187; 5/Mâide, 12). Diğer taraftan bu âyet Abdullah b. Mesud’un kıraatında “وإذ أخذ الله ميثاق الذين أتوا الكتاب” şeklindedir (Taberî 1999: 3/329). Böyle olunca âyetin

¹³ Harun, yaşça Musa’dan büyüktür, yani onun ağabeyisidir. (Kur’ân Yolu Tükçe Meâl ve Tefsîr, 1/124).

¹⁴ Allah’ın insanlarla sözleşmesi demek, insanı kendisine, meleklerle, kitaplara, peygamberlere ve ahirete inanacak ve yeryüzünde güzel işler yapacak nitelikte yaratmış olmasıdır. Bu özellik Allah tarafından insanoğlunun özüne, genlerine, doğasına yerleştirilmiştir. Abdülkadir Şener-Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım, Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâlî, s. 59 (3/Âl-i İmrân, 81. âyetin dip notu).

¹⁵ Hz. Peygamber bir defasında “Eğer Musa ve İsa sağ olsalardı bana uyarlardı.” buyurmuştur. Abdülkadir Şener-Cemal Sofuoğlu-Mustafa Yıldırım, Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâlî, s. 59 (3/Âl-i İmrân, 81. âyetin dip notu).

İsrailoğulları'na, kendilerine gönderilen peygamberleri tasdik etmelerini telkin ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda İsrailoğulları, Hz. Musa'dan sonra kendilerine gönderilmiş olan diğer peygamberleri, hatta Araplar'dan görevlendirilmiş olan son peygamber Hz. Muhammed'i de tasdik etmelidirler.

Ayetteki “*rasûl*” kelimesinin “*peygamber*” ve “*kutsal kitap*” manalarını aynı anda içermesi de muhtemeldir. Mananın “*peygamber*” olduğunu düşündüğümüzde -âyetin İsrailoğulları'na hitap ettiğini de nazar-ı dikkate alarak- bunların Hz. Musa'dan (Mukâtil 1979: I/287) sonra görevlendirilen ve Kur'ân'da isimleri geçen peygamberler¹⁶ olduğunu anlarız. Diğer taraftan âyette geçen “*rasûl*” kelimesinden maksadın “*kutsal kitap*” olduğunu düşündüğümüzde ise âyetin, İsrailoğulları'na, kendi peygamberlerine inzal edilen Tevrat'ı,¹⁷ Zebur'u ve İncil'i tasdik etmelerini telkin ettiğini; son peygamber bağlamında düşündüğümüzde ise Hz. Muhammed'e inzal edilen Kur'ân'ı tasdik etmelerini emrettiğini anlarız.

Başka bir örnek Talâk Suresi'nin 10-11. âyetleridir.

قد أنزل الله إليكم ذكرا رسولا يتلو عليكم آيات الله مبينات ليخرج الذين آمنوا وعملوا الصالحات من الظلمات إلى النور

İman edip imanlarına yaraşır güzellikte işler yapanları cehaletin karanlıklarından ilmin aydınlığa¹⁸ kavuşturmak için, Allah size apaçık âyetlerini sunan¹⁹ bir kitap/elçi lutfetmiştir.

¹⁶ Harun, Davud, Süleyman, İlyas, Elyesa, Zülkifl, Yunus, Zekeriyye, Yahya ve İsa (aleyhimusselam)

¹⁷ Tevrat, Hz. Musa ile birlikte ondan sonra gönderilmiş olan peygamberlere inzal edilen vahiylerin ortak adıdır. Bundan dolayıdır ki Kur'ân-ı Kerim'de zaman zaman Musa'nın sahifelerinden bahsedilir. Kur'ân-ı Kerim'i dikkatlice incelediğimizde onun hiçbir âyetinde “Musa'ya Tevrat'ı verdik” şeklinde bir ibarenin yer almadığını görürüz. Bunun yerine “Musa'ya kitabı verdik” , “Musa'ya Furk'an'ı verdik” , “Musa'ya Hudâyı –hidayet rehberi olan vahiyleri- verdik” ibareleri kullanılır. Buna mukabil diğer üç kutsal kitap için bizzat peygamber ve kitap isimleri kullanılmak suretiyle “Davud'a Zebur'u verdik” , “İsa'ya İncil'i verdik”, “Sana (Muhammed) Kur'ân'ı verdik” ibareleri Kur'ân'da açık bir şekilde yer alır.

¹⁸ Ayetin bu bölümünü “*Küfrün karanlıklardan imanın aydınlığa*” şeklinde de çevirenler olmuştur. Tabersî, Mecmeu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân, 10/27.

¹⁹ “تلى” kökü Arapça'da *tilavet etmek, tâbî olmak, izini sürmek, peş peşe gelmek* gibi manalara gelmektedir. Benzer bir manayı Neml Suresi'nin 92. Âyeti ile Yunus Suresi'nin 109. âyetinde de görmekteyiz.

Müfessirler bu ayette geçen “*rasûl*” kelimesinin manasını belirlerken, onu bir önceki âyetin sonunda yer alan “*zikir*” kelimesi ile irtibatlandırmışlardır. Buradan hareketle bir önceki ayetteki “*zikir*” kelimesiyle Cebrâîl’in (Beydâvî t.y. 5/219), şeref ve itibarın (Bağavî 1409: 8/157; Kurtubî 2006: 21/62)²⁰ ya da Kur’ân’ın (Tabersî, 1995: 10/27; Nesefî 1984: 10/75); bu ayetteki ‘*rasûl*’ kelimesiyle de Hz. Muhammed’in kastedildiğini ifade edenler olduğu gibi (Taberî 1999: 12/144; Semerkandî t.y. 2/536) bunların her ikisiyle de Hz. Muhammed’in veya Kur’ân’ın kastedildiğini dile getirenler de olmuştur (Karaman vd. 2007:5/396). Diğer taraftan sadece bu ayetteki “*rasûl*” kelimesinin manası konusunda ‘*Hz. Muhammed* (Mukâtil 1979: 4/367), Cebrâîl (Zamahşerî t.y. 4/432) ve *Kur’ân*’ şeklinde üç farklı görüş de serdedilmiştir.

4. Sonuç

“*Rasûl*” kelimesinin Vucûhu’l-Kur’ân bağlamındaki kullanımlarını analiz ettiğimiz bu makalemizde; kelimenin dil içerisindeki anlam zenginliğinin Kur’ân’a nasıl yansıdığını ve çok anlamlılığının vahyin aktarılmasında ne denli önemli rol oynadığını gördük.

Vucûh, kelimelerin çok anlamlılığıyla alakalı olan ve Kur’ân’ın anlaşılmasında önemi göz ardı edilmemesi gereken ilimlerdenidir. Bir kelimenin bir ayette ifade ettiği anlam ile diğer ayetlerde ifade ettiği manaların farklılaşabileceği dikkate alınmazsa Kur’ân-ı Kerim eksik ve yanlış anlaşılabilir. Bu bağlamda “*rasûl*” kelimesine, temelde “*elçi*” manası verilmekle birlikte elçiden kastedilenin kim ya da ne olduğu noktasında sözcük Kur’ân-ı Kerim’de zengin bir anlam yelpazesine sahiptir.

Ayetlerde geçen *rasûl* kelimesi karşımıza “*haberci, peygamber, cinlerden bir elçi, meleklerden bir elçi, Cebrâîl, Kur’ân, kutsal kitap*, ya da söz konusu anlamlardan bazılarının birlikte kastedildiği *müşterek bir mana* şeklinde çıkabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, zaman zaman *rasûl*, hem Allah’tan mesaj getiren elçinin/Cebrâîl’in, hem mesajın kendisinin hem de mesajı alan peygamberin ortak adı olabilmektedir.

²⁰Şeref manası verilirken Enbiyâ Suresi’nin 10. âyeti “لقد أنزلنا لكم كتابا فيه ذكركم” ile Zuhuf Suresi’nin 44. âyetindeki “وانه لذكر لك ولقومك” manalar esas alınmıştır.

Kaynaklar

- Abduh, Muhammed – Rıza, Muhammed Reşid (1947). *Tefsîru'l-Menâr (Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm)*. Kâhire: Dâru'l-Menâr.
- Abdulgâfî, Muhammed Fuâd (1984). *el-Mu'cemu'l-Mufehras li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Albayrak, Halis (1998). *Tefsîr Usûlü*. İstanbul: Şûle Yayınları.
- Askerî Ebû Hilâl Hasen b. Abdillâh b. Sehl (2007). *el-Vucûh ve'n-Nezâir*. Tahkik: Muhammed Osman. Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye.
- Avvâ, Selva Muhammed (1998). *el-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru's-Şurûk.
- Bağavî, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd (1409). *Me'âlimu't-Tenzîl*. Riyad: Dar-ı Tayyibe.
- Beşer, Faruk (2005). “Vahiy: Keyfiyeti Alanı ve Devamlılığı Konusunda Bir Anlama Denemesi”. *Usûl* (3/1): 43-66.
- Beydâvî, Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Nâsiruddîn. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Cerrahoğlu, İsmail (2015). *Tefsîr Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dâmeğânî, Ebû Abdillâh el-Huseyn b. Muhammed. *el-Vucûh ve'n-Nezâir li Elfâzi-Kitâbillâhi'l-Azîz*. Tahkik: Abdulhamîd Ali. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Durmuş, Zülfikar (2008). “İslam Düşüncesine Resul-Nebî Ayrımı - Kur'ân Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım-”. *Diyanet İlmi Dergi* (44/3): 49-72.
- Hîrî, Ebû Abdîrrahman İsmail b. Ahmed ed-Darîr (1996). *Vucûhu'l-Kur'ân'i'l-Kerîm*. Tahkik: Fâtıma Yusuf el-Hiyemî. Dimaşk: Dâru's-Sekâ.
- İsfehânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed Râğîb (1998). *el-Mufredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*. Tahkik: Muhammed Halil Aytânî. Beyrut: Daru'l-Ma'rife.
- İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed, (1979). *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*. Tahkik: Abdusselam Muhammed Harun. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*.

- Karagöz, Mustafa (2008). “Vücûh Ve Nezâirin Terimleşme Süreci - ‘Nezâir’in ‘Eş Anlamlılık’ Olarak Tanımlanması Sorunu-”. *Bilimname* (XIV/1): 7-33.
- Karaman, Hayreddin vd. (2007). *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kaya, Süleyman (2015). “Vücûh ve Nezâir Kitapları Bağlamında Kur’ân’da Te’vîl Kavramı”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* (4/4): 922-945.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (2006). *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân ve’l-Mubeyyin limâ Tedammenehû mine’s-Sünneti ve Âyi’l-Furkân*. Beyrut: Muessesetu’r-Risâle.
- Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed (2004). *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm/Te’vîlâtü Ehli’s-Sunne*. Beyrut: Muessesetu’r-Risâle.
- Mukâtil b. Suleyman (1979). *Tefsîr-i Mukâtil b. Suleyman*. Tahkîk: Doktor Abdullah Mahmûd Şahhâte.
- Mukâtil b. Suleyman (1994). *el-Eşbâh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerim*. Tahkîk: Abdullah Mahmud Şahhâte. Mısır: Merkez-i Tahkîki’-Turâs.
- Mutçalı, Serdar (1995). *el-Mu’cemu’l-Arabiyyu’l-Hadîs / Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul, Dağarcık Yayınları.
- Nesefî, Ebû’l-Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (1984). *Tefsîru’n-Nesefî (Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl)*. İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Önal, Recep (2013). “Kur’an’daki Nebî-Resûl Kavramlarına Teolojik Yaklaşım”. *Kelam Araştırmaları Dergisi* (11:1): 329-350.
- Öztürk, Mustafa (2011). *Kur’ân-ı Kerim Meâli (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Râzî, Fahrüddin Muhammed (1981). *Mefâtihu’l-Ğayb (Tefsîr-i Kebîr)*. Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- Sa’âlibî, Abdülmelik b. Muhammed (1984). *el-Eşbâh ve’n-Nezâir Fi’l-Elfâzi’l-Kur’âniyye Elletî Terâdefet Mebânîha ve Tenevve’at Meânîha*. Tahkîk: Muhammed el-Mısırî. Kâhire: Âlemu’l-Kutub.
- Semerkandî, Ebû’l-Leys Nasr b. Muhammed b. İbrahim. *Bahru’l-Ulûm (Tefsîru’s-Semerkandî)*. Mektebetü Mişkâtî’l-İslamiyye.
- Suyûtî, Celâlüddîn. *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*. Beyrut: Dâru’l-Fikr.

- Şener Abdülkadir – Sofuoğlu Cemal – Yıldırım Mustafa (2014). *Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*. İzmir: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (1999). *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Tabersî, Ebû Ali Fadl b. Hasen (1995). *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrut: Muessesetu'l-A'lemî.
- Yahya b. Sellâm, b. Ebî Sa'lebe et-Teymî (2008). *et-Tesârif: Tefsîru'l-Kur'ân Mimma İştêbehet Esmâuhu ve Tesarrafet Meânîhi*. Tahkik: Hind Şelbî Ammân.
- Yavuz, Yusuf Şevki (2007). “Nübüvvet”. *DİA* (XXXIII): 279-285.
- Yüceer, İsa (2007). “Kur'ân'da Nebî ve Resul Lafızları”. *Kelam Araştırmaları Dergisi* (5/1): 65-86.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh (1988). *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Zamahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*. Tahkik: Abdurrazzak el-Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.